

Özet:

19. Yüzyıl'ın ikinci yarısı Tanzimat reformlarının kent ölçeğinde ürünlerini aldığı bir dönemdir. Batılı anlamda yapılan ilk belediye uygulaması olan 6. Daire Belediyesi bu dönemin önemli bir örneğini oluşturur. Beyoğlu Bölgesi'nde (Galata Tophane Pera ve Şişhane) çalışmalarına başlayan bu kurum, 1857'de kurulduğunda, Galata, surlarla çevrili, dar sokakları ve sıkışık mimarî dokusuyla, dönemin gittikçe gelişen ticaret işlevini sürdürmekte zorlanıyordu. Galata'nın dış sur duvarlarının çevrelediği alan, çeşitli etnik grupların konut bölgelerini, kıyı kesiminde ise Karaköy Limanı ile Perşembe Pazarı'nda, büyük bir olasılıkla Ceneviz Dönemi ızgara sistem sokak yapısıyla, ticaret alanlarını kapsıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli dış ticaret limanlarından biri olan Karaköy Limanı ve hızla gelişen ticaret aktivitesi, kentin bu bölgesinde köklü bir yeniden yapılanma süreci gerektiriyordu. Bu dönemde ticaretin gelişiyor olması daha geniş yollar ve binalar (ticaret hanları) gerektirdiğinden, alan olarak da genişleyen Galata'nın ticarî bölgesi, konut bölgesini de doğal olarak uzaklaştırıyordu. Sonuçta, konut bölgesi daha kuzeye kayarak Kule Çevresi, yeni planlanan Tünel Meydanı ve Taksim'e doğru gelişecek ve Osmanlı konut mimarisi yeni bir konut tipinin ilk örneklerini bu bölgelerde verecektir.

Summary:

The second half of the 19 th Century is a period in which the effects of Tanzimat reforms in urban scale have taken place. The 6th Municipality Department which is the first municipality structured according to western urban management concepts, is an important example of that period. Surrounded by old city walls with its narrow streets and dense urban texture Galata, was having difficulty maintaining its trading function when the 6 th Dept. Municipality was established in 1857 in Beyolu District (Galata, Tophane, Pera, Şişli). The area surrounded by the outer city walls of Galata was the residential area of various ethnic groups. The coastal region of Karaköy and Perşembe Pazarı District with a probably Genoesean grid plan was the commercial area. The need for broader streets and commercial buildings and rapidly developing commercial activity in this period had necessitated the radical restructuring of Karaköy coast which was one of the most important seaports of the Ottoman Empire. Finally, those functional transformations in the district have led to the development of residential areas around Galata Tower, towards Tünel Square and Taksim, and this was the area on which the new examples of Ottoman civil architecture had been raised on.

Anahtar Kelimeler:

19. Yüzyıl, Galata, 6. Daire (Beyoğlu) Belediyesi, Parsel Morfolojisi, Apartman.

Keywords:

19 th. Century, Galata, the 6 th Municipality (Beyoğlu) Department, Parcel Morphology, Apartment

Parsel morfolojisi ve apartman tipolojileri üzerine bir çalışma: Galata örneği

Arş. Gör. Derin Öncel

MSÜ Mimarlık Fakültesi, Bina Bilgisi Anabilim Dalı, Mekân Organizasyonu ve Donatımı Bilim Dalı

18. Yüzyıl'ın sonlarından başlayıp günümüze kadar uzanan modernleşme süreci, Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile önemli bir döneme girmiştir. Bu kaçınılmaz reform hareketi Osmanlı yönetim sisteminin bütününe yayılırken (Yerasimos, 1996; 4) aynı zamanda kent mekânlarının daha iyi koşullara ulaşmasını da hedefliyordu. Öyle ki, 18. Yüzyıl sonlarından itibaren yangın bölgelerinde rasyonel sokak düzeninin (ızgara sistem) denendiği yeni mahalleler plânlanmaya başlandıysa da, asıl Tanzimat reformlarıyla kent ölçeğinde problemlere çözümler aranmaktaydı.

Bu reform hareketi ile merkezî yönetimin güçlenmesi, kentin sorunlarının çözümlerine yoğunlaşacak yeni kurumların kurulabilmesini ve yine bu amaçla çıkarılacak kanun ve şartnamelerin yürürlüğe girerek uygulanabilmesini sağlayacaktı. 1855'de İntizam-ı Şehir Komisyonu, 1857'de batılı anlamda ilk belediye uygulaması olan Beyoğlu Belediyesi ve daha sonra 1863'de çalışmalarına başlayan Islahat-ı Turuk komisyonu bu karakterde öncü kurumlar oldu. (Çelik, 1996; 37-38, 47-48)

Bu kurumların çalışmaları 21 yıllık bir süre içinde, İstanbul'un kentsel ve mimarî dokusunun önemli ölçüde değişmesine yol açacaktı. İstanbul'un Levanten mahallesi olan Galata bu dönemin çarpıcı bir örneğidir. Galata kozmopolit nüfus yapısı ve mimarîsiyle yıllar boyu İstanbul'un diğer mahallelerine göre farklı bir görünüme sahipti. Bu farklılık nüfus yapısının, ekonomik aktiviteye bağlı olan oransal değişiminden kaynaklandığı gibi, özel topoğrafyası ve sur duvarları içinde kalmış sıkışık mimarî dokusuyla da ortaya çıkıyordu.

Galata'nın genel görünümü konusunda, 19. Yüzyıl'ın ilk yarısında, batılı yazar ve seyyahlar benzer tanımlamalar yapıyorlardı. *Constantinople et La Turquie* adlı kitabında Louis Enault (1855, 378) 1850 öncesi Galata'yı şöyle tarif ediyordu:

...İşte Galata; Fransa, İngiltere ve İtalya'nın tüccar ve sanayicileriyle tüm ihrac ürünlerini sergiledikleri mahalle. Burada, adeta üçüncü sınıf bir taşra kentinin dar sokaklarında, büyük bir başkentin hızlı trafiği ve gürültüsü yaşanır. Sokaklar diyorum, oysa gerçekte yalnız bir sokak ve sokakçıklar vardır. Pera sokağı (la rue de Pera) yoğunlukla Avrupalı

görünümüne sahiptir ve ağır masif yapılu üç dört katlı evleri, Türk Evleri'nin hafif görüntüsü ile kontrast oluşturur.

Galata'nın bu görünümü Beyoğlu Belediyesi'nin çalışmalarına kadar büyük ölçüde değişim geçirmemiştir. 1857'de Tanzimat Meclisi'nce onanmış bu kurum, faaliyetlerine ilk olarak taşınmaz malların kaydedilmesiyle, başka bir deyişle ilk kadastral plânın hazırlanmasıyla başlamıştır. Tanzimat Meclisi'nce de onaylanan, 30 Mart 1858 tarihli Belediye Meclisi kararı ile bir grup mühendis ve mimar bu plânların hazırlanması için görevlendirilir (*Cezar, 1991; 153*). Sultan Abdülaziz dönemine rastlayan bu kadastral çalışmalar sonucunda 1:200 ölçekli detaylı plânlar hazırlanmıştır⁽¹⁾.

Çalışmamızın ana amacı; Galata'nın yoğunlukla ahşap ve taş yapılardan oluşan eski dokusunun, bu dönemde yol genişletme çalışmalarıyla beraber kâğır çok katlı apartmanların oluşturduğu farklı karakterde bir kentsel ve mimarî dokuya dönüşümünün incelenmesidir. Kanımızca, bölgenin parsel düzeninin morfolojik (biçim bilimsel) incelemesi, bu doku üzerinde şekillenen ve yeni bir konut tipi olarak tanımlanabilecek apartman tipi konutların biçimlenme mantığını anlayabilmemiz için gerekli gibi görülmektedir. Zira, bu yeni konut tipinin ilk örneklerinin verildiği bu zaman dilimi ve fiziksel koşullar ancak eski parsel düzeni ve doku ile yenilerin karşılaştırılması ile yoluyla anlaşılabilir ve böylece bu konutların tipolojik çözümlenmeleri yapılabilir.

Galata Surları'nın yıkımı; yeni yollar ve inşaat alanları

Beyoğlu Belediyesi'nin üstlendiği ve 1865 yılında tamamlanan Galata Surları'nın yıkımı, bölgenin şehir dokusunu etkilediği gibi mimarî görünümünü de etkileyen bir

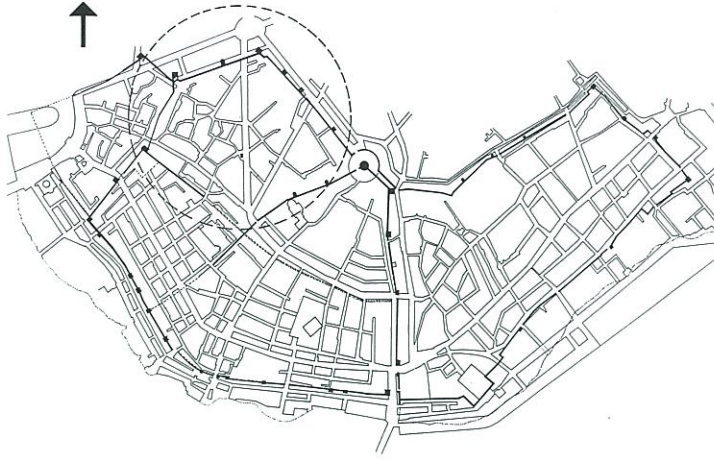
Şekil 1

girişimdi. Yıkılan sur ve doldurulan hendeklerin yerini yeni yollar alıyordu: Galata Kulesi'nin kuzeyinde Büyük ve Küçük Hendek sokaklar, güney doğusunda Lüleci Hendek Sokak, surların güney doğu ve kuzey batı ucunda ise Lüleci ve Şişhane sokakları bu karakterdeki yeni yolları. Plânlanan diğer arterlerden bazıları ise Okçu Musa, Şahsuvar (Şair Ziya Paşa Caddesi) ve Karanfil (İlk Belediye Caddesi) sokaklarıydı. 1861-1876 tarihleri arasında hazırlanan belediyenin kadastral haritalarında, eski Okçu Musa ve Şahsuvar sokaklarını görmek mümkündür (Şekil 1).

¹ Cahit Kayra'nın *Eski İstanbul'un Eski Haritaları* adlı eserinde küçük ölçekte yayımlanmış olduğu bu haritalar, dört cilt halinde ve metinde belirtildiği gibi 1:200 ölçeğinde Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Ancak kitaplıkta bulunan bu ciltlerin çalışmanın bütününe ait olmadığı düşünülmektedir, zira bu ciltlerden Galata'nın bir bölümüne ait kısmı eksiktir.

² Galata'nın etnik yapısı konusunda Edhem Eldem'in *Istanbul Dergisi*'nin 1. sayısında yayımlanmış olan yazısında, dini yapıların dağılım durumuna göre farklı etnik grupların yerleşim bölgelerini belirlemiş olması, kanımızca gerçekçi bir yaklaşımdır.

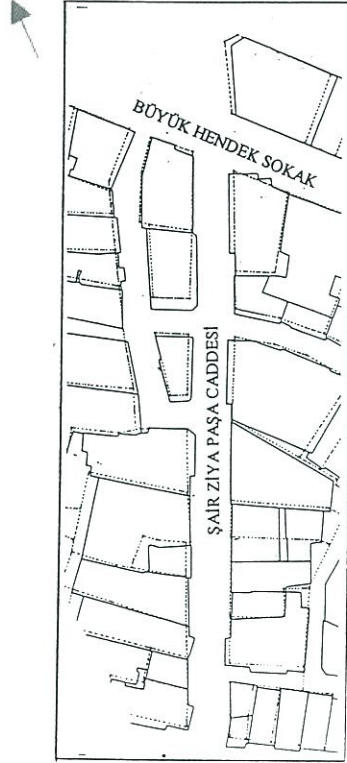
³ Edmondo de Amicis *'Constantinople'* adlı eserinde (1883, sayfa 49) 1874 yılına ait bir tasvir yapıyor ve bu yolun inşaatını şöyle dile getiriyor: Galata tamamıyla yok oluyordu. Binlerce zavallı konut iki büyük yol yapımı için tıraş ediliyordu. Bu yollardan biri sahile paralel bir hat boyunca Galata'yı uzunlamasına kat ediyor bir diğeri ise tepeyi aşarak Pera'ya ulaşıyordu.

Şekil: 2

Şekil: 3

Şekil: 4

Bu dönemde, Yeni Yol da denilen Yeni Okçu Musa Caddesi yapılmış durumdadır, ancak eski sokak da mevcuttur. Yoğun trafiği ile Karaköy Meydanı'nı Şişhane Meydanı'na (Belediye Meydanı) bağlama ihtiyacı, kuvvetli eğime rağmen, bu yeni geniş yolun açılmasını gerektiriyordu. Böylece eski Okçu Musa Sokak'tan bir açıyla ayrılıp, kuzeye yönlenen bu yol Galata Tepe'sini aşarak Şişhane

Meydanı'na ulaşıyordu. Plânlanan bu yol karmaşık sokak yapısıyla oluşmuş, Galata'nın Müslüman Mahallesi'nde⁽²⁾ bulunuyordu (Şekil 2) ve mevcut bir sokağın genişletilmesi veya düzeltilmesiyle oluşmuş değil, tamamıyla yeni tasarlanmış ve mevcut dokunun üzerinden geçen yeni bir yoldu. Bu karakteriyle yeni Okçu Musa Sokak diğer sokaklardan ayrılmaktaydı.

Eski Şahsuvar Sokak daha ziyade, ticarî bölge olan Galata'nın alt bölümünü kuzeye, suriçi konut bölgesine, bağlıyordu. Ancak, bu sokak surların yıkılmasıyla farklı bir anlam kazanacaktı. Yeni Şahsuvar Sokak eski yola göre genişleyerek ve düzleşerek kuzeye doğru çıkıyor, Büyük ve Küçük Hendek Sokakları'nı keserek eski mezarlık yolu olan, o dönemdeki yeni adıyla Karanfil Sokağına bağlanıyor ve Tünel Meydanı'na doğru, adeta eski Ceneviz yolu olan Yüksek Kaldırım'a alternatif bir sokak olarak uzanıyordu. Eski Şahsuvar Sokak ve mimarî dokusu konusunda fazla bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak bu konuda Lamartine (İlk basım 1835, 1897; 165) 'Voyage en Orient' adlı kitabında, büyük olasılıkla bu sokak ile benzer karakterde ve konumda olduğunu varsaydığımız bir yolu şöyle tanımlamaktadır:

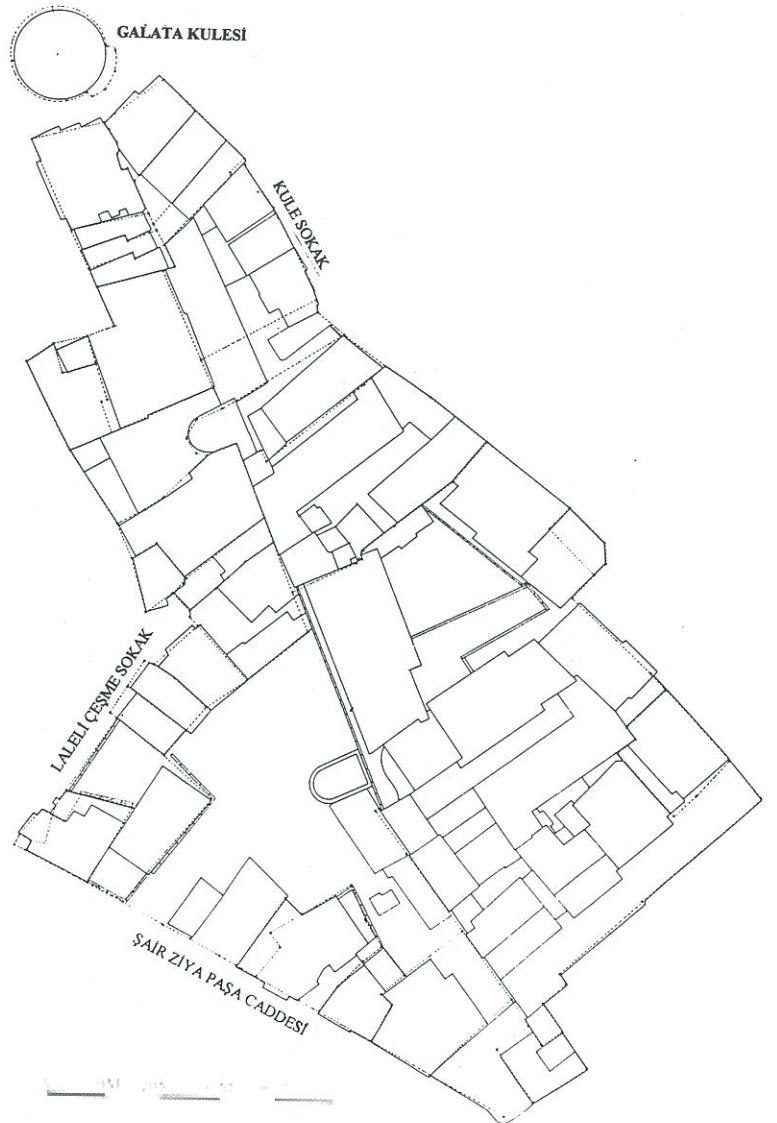
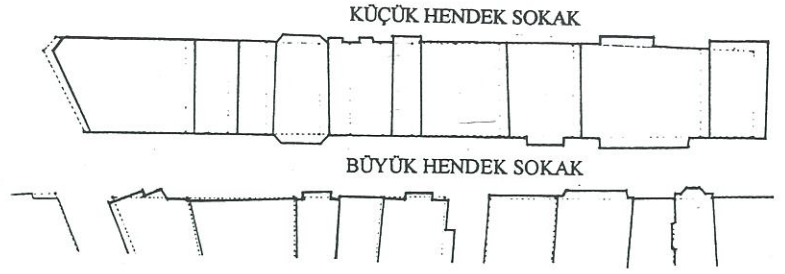
...Pera tepesine kuvvetli bir eğim ile çıkan uzun, dar ve sessiz bir sokağı girmiştik; kafesli pencereler, terk edilmiş ve fakir görünümlü Türk evlerinin içlerinin görünmesini engelliyordu. Bazen selviler, sabit yeşil bir ok gibi, grileşmiş sur duvarlarının yanından şeffaf gök yüzüne uzanıyorlardı. Bu yolun sonunda güzel bir mahalle olan ve Avrupalıların, Konsolos ve Büyük Elçilerin oturduğu Pera bulunuyordu. Bu mahalle bizim küçük taşra kentlerimizin tıpatıp benzeriydi.

Bu tanımlamanın dışında Belediye'nin kadastral haritası da eski parsel düzeni ve binaların yapı malzemeleri konusunda bizleri yeterince aydınlatmaktadır.

Dolayısıyla eski ve yeni Şahsuvar Sokaklarının karşılaştırılması (Şekil 3 ve 4) bize genişletme çalışmalarının kentsel doku anlamında karakterini ve yolun iki tarafında yapılan yeni binaların biçimlenmelerini inceleme fırsatı vermektedir.

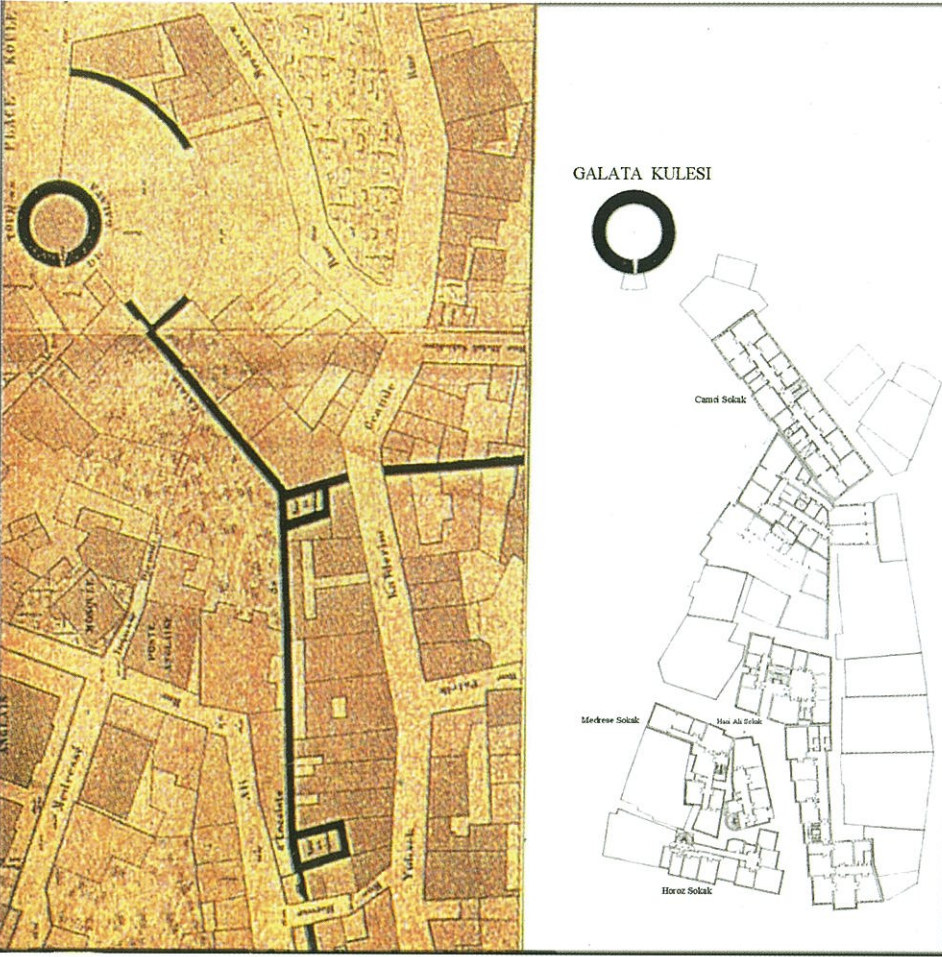
Belediye'nin üstlenmiş olduğu bütün bu çalışmalar hem daha aydınlık, geniş ve temiz sokakların yapılmasını, hem de bu sokakların her iki tarafında yeni binaların inşa edilmesini sağlıyordu. Böylece Galata yeni bir görünüm kazanıyor ve çevre bölgelerle (Tophane, Karaköy, Şişhane ve Pera) daha iyi ulaşım imkânına sahip oluyordu. Bu sebeplerle Galata'da toprak değer kazanarak, değerli bir inşaat alanı haline geliyordu. Sonuç olarak, bölgenin mimarî değişimi de bu döneme rastlıyor ve eski ahşap evler yerlerini daha büyük parsellerde şekillenen yeni tuğla yapılara bırakıyorlardı.

Bu dönemde oluşan yapı adaları ve parsel düzenleri için iki farklı karakterden söz edebilir; Bunlardan biri eski sur ve hendek alanları üzerinde serbestçe plânlanan tamamen yeni ada ve parseller, bir diğeri ise eski ahşap evlerin, -ki bunların çoğu bitişik nizamdaydılar iki veya üçünün birleştirilmesiyle oluşan parseller ve yapı adalarıdır. Bu iki farklı durumda, oluşan yeni parseller üzerinde mimarî şekillenme de doğal olarak farklı olacaktır. Bir genelleme yapacak olursak, eski sur duvarları ve hendekler üzerinde bulunan yapı adaları ve parsel şekilleri olabildiğince rasyonel ele alınırken (Şekil 4), eski doku üzerinde oluşan yapı adaları ve parsel şekilleri ise olabildiğince çeşitli, karmaşık, tek defaya özgü ve bulunan bölgenin fiziksel verilerine bağımlı olarak oluşuyordu (Şekil 5).

Bu şartlar altında parsel morfolojisi ve bina tipolojileri konusunda yapılacak bir çalışma her yapı adası için özel bir araştırmayı gerektirmektedir. Bu konuda kanımızca ilginç olan iki ada ve üzerinde oluşan yeni konut örneklerinin incelenmesi, Galata'nın 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında

Şekil: 6

Şekil 7

geçirmiş olduğu yeni yapılanma sürecini oldukça iyi özetlemektedir. Sözü geçen adalar, Galata Kulesi'nin güney doğusunda yer almaktadır (Şekil 6).

Bölgenin 1872-1874 yılları arasındaki parsel morfolojisini gösteren haritadan (4) o dönemde daha Camcı Sokağı'nın oluşmadığını, ancak, izi üzerinde bir çıkmaz sokağın olduğunu öğreniyoruz. Camcı ve Hacı Ali sokakların çevrelemiş olduğu adayı, eski haritalardaki yeri ile karşılaştığımız zaman, bir bölüm surların ve bu surların birbirlerine bağladığı iki eski kulenin, bu adanın sınırlarını oluşturduğunu hatta parsel şekillenmesini etkilediğini farkediyoruz. Ayrıca Ceneviz Dönemi'nin eski kapısı olan Horoz Kapısı

ve bu kapının karşısında oluşan Horoz Sokak da bu adayı şekillendiren diğer öğelerdir (Şekil 7).

Sözü geçen bu yapı adasının sahip olduğu alandan maksimum yararlanma isteği ve bölgenin zor topoğrafik koşulları, beş veya altı katlı yeni binaların yapımında, mevcut olan ve yüzyıllardır üzerinde sur duvarlarıyla kuleleri taşıyan eski temellerin kullanılmış olmasını, sanırım ki çok iyi açıklamaktadır.

İnceleyeceğimiz diğer ada ise Medrese, Hacı Ali ve Horoz sokakları tarafından çevrelenmiştir. Horoz Sokak daha önce de bahsettiğimiz gibi, eski Horoz Kapısı karşısında olan bir sokaktır. Yine bu kapının altından geçen eski Horoz sokağın ötelenmesiyle oluşan bu sokak 1786 tarihli Kauffer

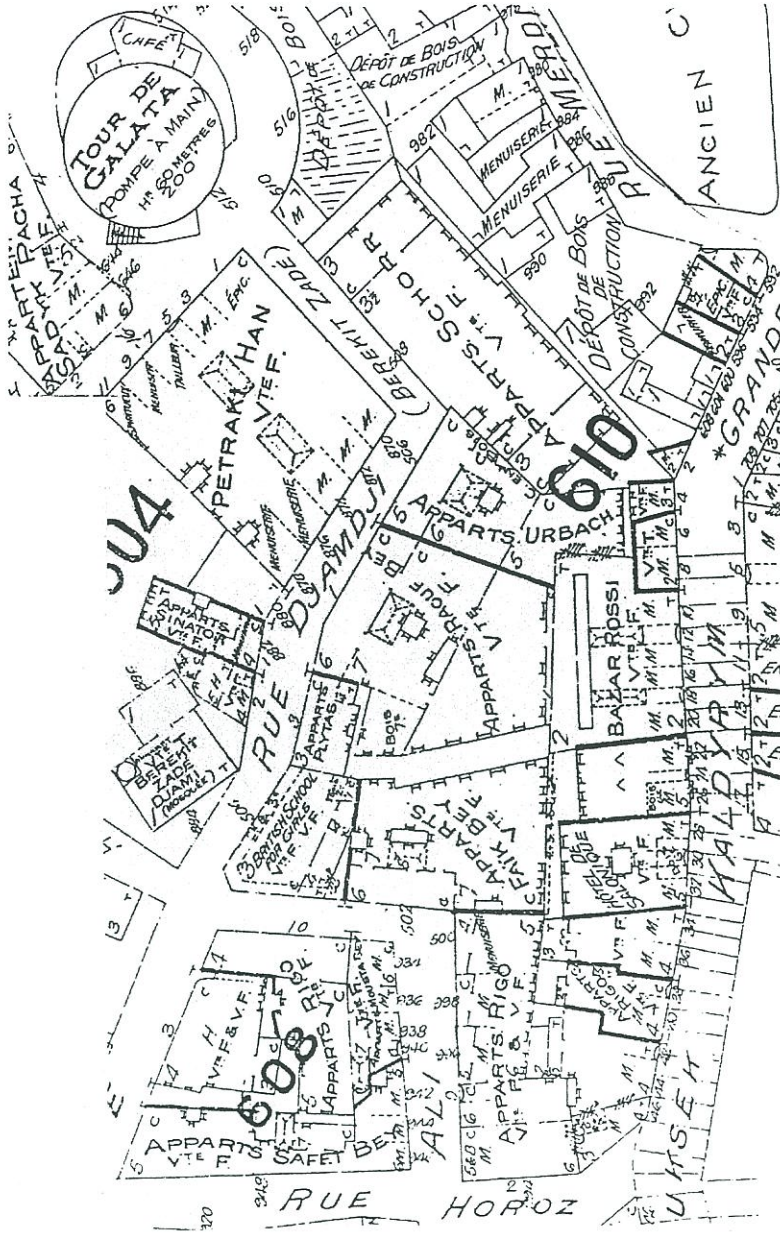
Plânı dışında hiçbir haritada (5) görülmemektedir. Bu durumda Kauffer Haritası'nın güvenilirliği tartışılabileceği gibi, bu sokağın 18. Yüzyıl'ın sonunda varolduğu ancak, daha sonra binalar tarafından kapandığı da düşünülebilir. Bu çalışmada, binaları yapı adasında buldukları konuma göre kuzeyden güneye ve Goad tarafından yapılan 1905 tarihli haritada belirtilen isimleri ile inceleyeceğiz (6) (Şekil 8 ve 9).

Schorr Apartmanı, üç eski parsel üzerinde yapılmıştır. Bunlardan biri büyük olasılıkla bahçedir, ama diğer ikisinin üzerinde binalar vardır. Resim 1-2'de bu bölgenin mimarî yapısını görmekteyiz. Bu binalar muhtemelen konuttur ve

4 1872-1874 tarihli bu harita Fransız mühendis Edmond Gavand tarafından Tünel (Karaköy-Pera metrosu) inşaatı için hazırlanan haritadır (C. Kayra, 1990:60).

5 1863 Stolpe Plani, 1845 tarihli Jean-Luc Arnaud'nun Une source pour l'histoire de l'espace urbaine' adlı makalesinde kullandığı plan, 1897 Huber Haritası ve yukarıda sözü geçen 1872-74 Gavand haritalarında Yeni Horoz Sokağına rastlanmamıştır.

6 Bu plânda apartman tipi konutların isimleri bu mülklere sahip olan ailelerin soyadıdır.

Şekil: 8

bölgenin ahşap dokusuna kontrast oluşturacak şekilde tuğladan yapılmışlardır. Ancak fotoğrafta da görüldüğü gibi, yeni yapılan binalara göre de oldukça nitelsiz yapılarıdır.

Eski üç parsel üzerine inşa edilen bu apartman tipi konutun uzunlamasına gelişen bir plânı vardır ve Camcı Sokağı cephesinin, Gavand Haritası'nda görülen sur duvarlarının temelleri üzerinde yapılmış olması muhtemeldir. Resim 2' de

bu sur duvarları tamamen yıkılmadan önceki haliyle görülmektedir. Uzunlamasına gelişen bu bina, her katta aynı mekân organizasyonu prensibiyle oluşan iki daireden meydana gelmektedir; genel plânlama uzun bir koridorun, dairenin sonundaki salona bağlanması ve bu koridorun her iki yanında sıralanan odalardan ve servis hacimlerinden oluşmaktadır. Uzun koridoru, yan yana dizilmiş odaları ve salona bağlı olan küçük odası ile bu plân tipi, genellikle

Resim: 1

Resim: 2

Şekil: 9

merkezî plânlı geleneksel İstanbul konut tipinden oldukça farklıdır. Ancak, bu plân tipine özellikle İstiklâl Caddesi'ne cephesi olan ve daha geç dönemlerde yapılacak olan lüks konut tiplerinde de sıklıkla rastlamaktayız.

Urbach Apartmanı ise, çalışmamızın önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Çünkü bu bina, eski sur duvarları ve Galata Surları'nın küçük kulelerinden biri olan St. Nicolas Kulesi'nin tam üzerinde şekillenerek, (ki bu oluşuma benzer bir tutuma metin içinde inceleyeceğimiz Rigo Apartmanı'nda da rastlanmaktadır) dönemin yeni parsel morfolojisinin oluşum mantığını ve bu yapı içinde biçimlenecek olan apartman tipi konutların mekân organizasyonu prensiplerini çok iyi özetlemektedir.

1872-1874 tarihli Gavand Haritası'nda, bu binanın parsel sınırları henüz şekillenmemiştir ve kapladığı alan bahçe olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu binanın parselinin, o dönemde çıkmaz sokak olan ve daha sonra bu yolun ötelenmesi ile oluşturulan Camcı Sokağın yapımı sırasında şekillendiği düşünülebilir. Bu bina her katta iki konut biçiminde tasarlanmıştır ve bu konutların iç düzenlemesinde geleneksel Osmanlı evinde gündelik hayatın geçtiği mekân olan 'sofa'ya rastlanmaktadır.

Merkezî plânlı geleneksel konut tipinin ana karakterini oluşturan sofa, inceleyeceğimiz bu yeni konut tiplerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Ama belirtmek gerekmektedir ki, bu yeni sofa mekânı küçük aydınlıklara açılan pencereleri ile, geleneksel orta sofalı plân tipinde olan ve evin bir ya da iki cephesine doğru ötelenerek gerekli doğal aydınlatma ve havalanma konforlarına ulaşmasını sağlayan ara mekânlara sahip değildir. Dolayısıyla apartman tipi bu yeni konutların sofaları iyi havalanmayan, karanlık mekânlardır. Ayrıca geleneksel sofanın konutun merkezinde yer alarak odalara dağılım fonksiyonu yüklenmiş olması, incelenen binalarda, önemini

kaybetmiş gibidir. Parsel şekillerinin çeşitliliği çoğu zaman merkezî plânlamaya olanak sağlamamış ve odalara dağılım, sofayla beraber koridorlarla gerçekleşmiştir.

Urbach Apartmanı'nın plânlanmasında önemli olan noktalardan biri de, kat plânının her iki daire tarafından uzunlamasına kullanılmış olmasıdır. Öyle ki parsel oranları itibarıyla, ön ve arka sokak cepheleri dar, sağır olan yan cepheler ise uzun olan bu bina, orta avlulu ön ve arka daire şeklinde plânlamak mümkün iken, iki uzun daire olarak tasarlanmış olması, bize her iki cepheden de yararlanmak istendiğini göstermektedir. Ayrıca her iki cephede de salon karakterinde odaların bulunması, bize geleneksel Osmanlı Evi'nin kışlık ve yazlık bölümlerini hatırlatmaktadır. Dolayısıyla bu binanın incelenmesi önceden varolan bizden bir yaşama biçiminin çok değişken sınırlar içine yerleştirilmiş olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Raouf Bey Apartmanı ise Urbach Apartmanı'nda olduğu gibi uzunlamasına plânlanmıştır. Ancak, bu binada arka cephede plânlanan salon düzenlemesine rastlanmaz.

Faik Bey Apartmanı yukarıda incelenen üç örnekten farklı karakterdedir. Öncelikle, yapı adasındaki şekillenmesi, eski parsel düzeninde, iki veya üç ahşap evin birleştirilmesi ile gerçekleşmemiştir. Gavand Plâni'na göre bu binanın yerinde, iki veya üç katlı ahşap bir ev vardır. Plândan anlaşıldığı üzere, kareye yakın formu ve cephelerindeki çıkmaları ile bu ahşap ev, büyük olasılıkla merkezî plânlı, orta sofalı, geleneksel bir Osmanlı Evi'dir. Dolayısıyla bu örnek, aynı parsel üzerinde bulunan, geleneksel bir konutun apartman

tipi konuta nasıl dönüşmüş olduğunu göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Ayrıca diğer üç örnekte, aynı katta bulunan dairelerin, büyüklük ve iç düzenleme ilkeleri bakımından, birbirleriyle aynı karakterde olduklarını görmüştük. Faik Bey Apartmanı'nda ise, daireler birbirlerinden farklı özellik göstermektedirler. Bu dairelerden alan olarak küçük olanı daha mütevazı olup, uzunlamasına gelişirken, diğeri kareye yakın formu, orta sofası ve bu mekâna açılan odalarıyla, iç mekân organizasyonu açısından, merkezî plân geleneğini sürdürmektedir.

Kanımızca aynı bina içinde, farklı karakter ve büyüklükte konutlar plânlanmış olması, farklı kimliklerdeki ailelere yönelerek daha fazla insan grubuna yönelik konut plânlandığını göstermektedir. Dolayısıyla, büyük aileler için, az katlı konforlu aile konutları yapmaktan çok, bu dönemde Galata'da, çok kira getiren daha az konforlu ve küçük konutlar plânlandığını söyleyebiliriz.

Rigo Apartmanı, üç eski parsel ve Horoz Kapısı yanında bulunan eski kule ve sur duvarları üzerinde bulunmaktadır. Bu bina, her katta birbirlerinden farklı karakterde iç düzenlemeye sahip, iki daireden oluşmaktadır. Bir daire, sokak cephesinde sıralanan odalardan ve uzun bir koridor-dan meydana gelirken, bir diğeri ise, merkezî plânlı olarak tasarlanmıştır. Ayrıca bu binada, iç mekân organizasyonu dışında, önemli olan bir diğer nokta ise, çıkmalardır. Yapısal şemaya uygun olarak sokak cephesinde bulunan odalar, daha geniş bir bakış açısı elde edebilmek için, geleneksel Osmanlı Mimarîsi'nde olduğu gibi, sokağa doğru çıkma yapmaktadırlar. Bu bize çıkma geleneğinin, apartman tipi büyük konutlarda da sürdürüldüğünü göstermektedir.

Resim: 3

İkinci olarak inceleyeceğimiz yapı adası Camcı, Hacı Ali, Horoz ve Medrese sokakları ile çevrelenmiştir. Bu yapı adasında üç tane apartman tipi konut ve bir de küçük konut bulunmaktadır.⁽⁷⁾ Resim 3, Gavand Plânı'ndaki bilgilerle de örtüşerek, dönemin mimarî dokusu hakkında bilgi vermektedir. Bu dönem apartman tipi konutların yapımından önceki dönemdir. Fotoğrafta görülen ve bir bölümü ahşap olan bu binaların rölöveleri olmamasına rağmen, biz bu yapıları geleneksel Osmanlı Konut Mimarisi'nin birer örneği olarak kabul ederek, mekân organizasyonu prensiplerini tanımlayabilmekteyiz: Çoğunluğu aile konutu olan bu yapılarda, plânlar uzunlamasına veya merkezî olabilir ve konut içi sirkülasyon düşeydir. Bir başka deyişle giriş katında taşlık, hamam ve mutfak, katlarda ise yaşama mekânları vardır. Bu konutlarda, genellikle ailenin evlenen erkek çocuğu, yeni ailesiyle beraber, katlardan birine (çoğunlukla üst katlara) taşınır ve böylece aile birarada yaşamayı sürdürür.

Aile konutunda, bu geleneğin değişimi, apartman tipi konutların yapılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Diğer örneklerde de olduğu gibi, Rigo Apartmanı da bu değişimin izlerini yansıtmaktadır. Bu konutlarda, artık konut içi düşey sirkülasyon yoktur ve servis mekânları ile ailenin yaşama mekânları aynı katta tasarlanmaktadır. Böylece birden fazla ahşap konutun parseli birleştirilerek, kat plânının büyütülmesi suretiyle yaşama ve servis alanları bu tek kat içinde çözülebilmektedir.

Apartment tipi konutların birçoğunda iki giriş bulunmaktadır. Bu girişlerden biri servis, bir diğeri ise asıl giriş kapısı olarak düşünülebilir. Ancak, daha küçük ve özensiz olarak yapılmış giriş,-ki biz bunu servis girişi olarak tanımlıyoruz. Kanımızca ailenin kullandığı gündelik giriş kapısı olarak da kullanılmakta, diğer kapı ise konuklar için ayrılan daha prestijli bir giriş durumundadır.

Rigo Apartmanı'nda da görüldüğü gibi sofa mekânına açılan giriş, ev halkına hitabeden bir giriştir. Bu sofa mekânı aydınlığa bakan ve arka tarafta bulunan ayrı yaşama mekânı ile sokak cephesinde daha iyi ışık ve hava alan odalardan oluşan diğer yaşama mekânlarını bağlayan ortak mekândır. Dolayısıyla, aynı konutta ortak mekân ile bağlanan farklı yaşama bölümleri, bize az önce sözünü ettiğimiz büyük aile konutu yaklaşımının varlığını bu konut tipinde de sürdürmüş olabileceğini göstermektedir.

Musta Bey Apartmanı, eski parsel düzeninde bir ahşap eve ait alan üzerinde yapılanmış bir binadır. Uzunlamasına gelişen bir plânının olması, odaların sokak cephesine sıralanmasını ve koridorun varlığını doğrulamaktadır.

⁷ Goad Haritası'nın bu binayı 'habitat' olarak tanımlamasından ve az katlı olmasından dolayı, biz bu konutu apartman kategorisine almayı aile konutu olarak sınıflandırıyoruz.

Saffet Bey Apartmanı'nın parseli ise üç eski ahşap ev ve bir bahçenin birleştirilmesinden oluşmaktadır. Uzunlamasına manzara cephesi oluşturan bu apartman aynı zamanda yeni açılan Horoz Sokağın da bir cephesini sınırlamaktadır.

Manzara gören bu bina, her katta birbirinden bağımsız olarak tasarlanmış üç ayrı konuttan meydana gelmektedir. Başka bir deyişle, binanın bir ucundaki konutları merdivene bağlayan çok uzun koridor, bu tip binaların plânlanması anlamında henüz bir acemilik döneminde olduğunu gösterir gibidir.

İncelediğimiz iki yapı adasında bulunan sekiz apartmanın, yeni gelişmekte olan bir konut tipi olarak yeni mekân organizasyonu prensipleri olduğu gibi, geleneksel Osmanlı konutundan da önemli bir mirası taşıdığı açıktır. Sonuç olarak, bu yeni konut tipinde Osmanlı yaşayış biçiminin ve inşaat geleneklerinin izlerinin bulunduğunu söyleyebiliyoruz. Ancak, başka bir gerçek ise, artık Osmanlı başkentinde nüfus artışı ve değerlendirilen kent toprağı, üzerinde bir çok ailenin barındığı çok katlı yeni bir tip konutun yapımını gerektirdiğidir⁽⁸⁾ ve bu gereklilik günümüze kadar artarak devam etmiş, sosyal ekonomik ve politik koşullar ilk örneklerini yukarıda incelediğimiz apartman tipi konutu bugünkü örneklerle getirmiştir. Sanırız ki konut geleneğimizde 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren yapılan konutlardan başlamak suretiyle, ardışık yapılacak tipolojik çözümler, önemini vurgulamamız gereken bir sürekliliği veya kopukluğu ortaya koyacaktır ●

KAYNAKÇA

- Akın, Nur,(1998), *19. Yüzyılın İkinci Yarısında GALATA VE PERA*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Amicis, Edmondo De. 1883. *Constantinople*. Paris: Librairie Hachette et Cie.
- Arnauld, J-L. (1991), *Une Source Pour l 'Histoire de l 'Espace Urbain. Les Villes Dans l 'Empire Ottoman*, ed. Panzac, D. 121-148. Marseilles: Activitès et Sociètès, Editions du CNRS.
- Cezar, Mustafa, (1991),. *19. Yüzyıl Beyoğlusu*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Çelik, Zeynep,(1996), *Değişen İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Eldem, Eldem, (1992), Galata'nın Etnik Yapısı. *İstanbul*, 92(1), 56-62.
- Enault, L. 1855. *Constantinople et La Turquie*. Paris: Librairie Hachette et Cie.
- Kayra, C. 1990. *Eski İstanbul'un Eski Haritaları*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, No.1.
- Lamartine, A. 1897. *Voyage en Orient*. Paris: Librairie Hachette et Cie.
- Yerasimos, S. 1996. Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine. *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, ed. Paul Dumont, François Georgeon, 1-18. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,

⁸ Bu konuda, Prof. Mete Ünal'ın 'Türkiye'de Apartman Olgusunun Gelişimi: İstanbul Örneği', Çevre Dergisi No.4'te yer alan makalesi önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca Afife Batur, Atilla Yücel ve Nur Fersan'ın 'İstanbul'da Ondokuzuncu Yüzyıl Sıra Evleri' adı altında İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi sayı 2 Cilt 5'de yayınladıkları makalede ve A. Borie, P. Pinon, S. Yerasimos'un 'L'Occidentalisation d'Istanbul aux XIXe Siècle' başlığı ile yayınladıkları araştırma raporlarında, bu dönemin konut tipleri ayrıntılı olarak araştırılmıştır.